

7. Matei Călinescu, *Omul kitsch – în Matei Călinescu, Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Ed. A 2-a, revăzută și adăugată. Tr. din engleză de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Iași: Ed. Polirom, 2005, pp.251-254.

RELAȚIA INDIVID-SOCIETATE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Valeriu Capcelea, conf. univ., dr. hab.,
Universitatea „Alec Russo”

Două schimbări importante și de amploare sunt induse de două din cele mai reprezentative procese sociale ale începutului de mileniu: globalizarea și individualizarea. Primul proces erodează frontierele dintre statele și societățile naționale și prezintă filozofiei sociale un univers social nou al societății despărțite de statul național. Al doilea proces erodează structurile și categoriile sociale integratoare ale societății industriale și prezintă filozofiei un șantier profund novator al societății și comunității individualizate.

În această ordine de idei, relația individ-societate constituie o temă centrală a meditației filozofiei sociale, în diversitatea ramificațiilor pe care le cunoaște începând de la apariția ei din sec. al XIX-lea, dar mai ales în prezent. Această problematică a fost și rămâne una din cele mai viu disputate având, între consecințele nedorite, și o anumită devalorizare, mai ales, pentru aparenta lipsă de rodnicie a dezbaterilor.

Filozoful român M. Florian remarcă, că dualismul ontologic individ-societate se referă la structura și originea vieții sociale și istorice a omului [3, p. 482]. Însă, în pofida caracterului lor abstract și vag, termenii în discuție, nu sunt obscuri, așa cum sunt uneori apreciați, deoarece ei au cunoscut un proces de mistificare prin limbaj, care personifică, fie societatea, fie individul. O altă sursă de deformare a raportului lor au oferit-o și abordările parțiale în cadrul unor discipline sociale, mai ales, în cadrul unor teorii politice sau economice (spre exemplu, în cadrul teoriei liberale a inițiativei individuale neîngrădite și, pe de altă parte, a teoriei dirijiste de tip colectivist, coercitiv care înăbușă orice inițiativă particulară) [3, p. 509].

Opunerea individului societății sau viceversa are rădăcini mai adânci decât cele menționate. În opinia lui M. Florian „faptul prim ontologic este neexistența unui Om colectiv, a unei societăți substanțiale, a unui Supra-individ social, ci dimpotrivă existența unor oameni, a unor indivizi sociali” [3, p. 509]. Problema actuală în înțelegerea raportului individ-societate, constă, în opinia noastră, nu în

sucesiunea lor cronologică, ci a ordinii structurale: societatea este un agregat, o sumă, deci un accident în viața individului sau este o unitate, un plus față de indivizi și atunci ei nu mai pot fi concepuți ca având o existență autentică în afară de unitatea sintetică, integratoare? Răspunsul la această întrebare îl găsim la diverși filozofi, care se reduce la ideea, că societatea este un sistem de interacțiuni, un sistem de relații între elementele sale constitutive, elemente din care nu pot lipsi indivizii, manifestările lor și rezultatele acestor manifestări. Prin urmare, raportul individ-societate sunt realități coprezente, dar întotdeauna împreună.

Totodată, practica socială ne demonstrează cu lux de amănunte că, cu cât o societate devine mai prosperă, cu atât cresc scorurile individualismului, într-o societate complexă și bogată oamenii obțin independență financiară, care mărește gradul de independență socială și emoțională. Astfel, în societățile bogate oamenii tind să dea prioritate scopurilor personale față de cele ale grupului. Pe de altă parte, sărăcia produce aproape în mod obligatoriu interdependență. Aceasta, în primul rând, datorită nevoii de a împărți resursele limitate în modalități regeneratoare de conflict. Colectivismul, în opinia lui D. Chiribucă, nu înseamnă obligatoriu sărăcie, dar sărăcia înseamnă aproape întotdeauna colectivism [2, p. 156].

Individualismul, în opinia lui H. Triandis, se asociază cu factori ca: complexitatea culturală, capacitate pentru organizare socială, dezvoltare economică, modernitate, mobilitate, orientare scăzută spre grupul primar, mărime mică a familiei, multe in-grupuri, o mai mare complexitate cognitivă și creativitate. Colectivismul este asociat cu factorii opuși: conformitate, etnocentrism, guverne corupte, cultură „strânsă”, niveluri scăzute ale bolilor asociate stresului [4, p. 34].

Toate aceste tendințe se manifestă din plin și la noi, dar care au anumite trăsături specifice legate de eternizata perioadă de tranziție prin care trece Republica Moldova ce poate fi numită „haosmotică” (perfectiune a dezordinii) – prilej de alibiuri consolatoare, pentru unii, ori justificative, pentru alții. Trebuie să constatăm cu regret, că am crezut o vreme, că zeci de ani de totalitarism comunist puteau fi pur și simplu anulați, însă tranziția de la totalitarism la democrație, de la economia dirijată la piața liberă prin care trece țara noastră se caracterizează printr-o societate instabilă, variabilă, într-un constant proces de trecere de la o ipostază a realității la alta, când statul și-a declinat responsabilitățile, iar în lipsa organizării nu pot funcționa încă mecanisme de autoreglementare. O societate deschisă a pluralismului de opinii și de expresii s-a soldat cu o prea lungă criză a asumării de responsabilități. Astfel relațiile între individ și societate au fost grav afectate.

Đin păcate, perioada de tranziție a devenit o sursă puternică de schimbare și dezorientare normativă, de răsturnare a vechii „ordini sociale”, care nu poate să

nu afecteze în mod profund semnificațiile contextului normativ, împiedicând, o îndelungată perioadă de timp, pe indivizi să se orienteze în acțiunile și conduitele lor după repere certe. Starea de anomie duce la suspendarea temporară a funcționalității vechilor reglementări și pune în evidență tendințele antinormative, de negare a oricărui gen de normativitate în favoarea unei acțiuni care nu mai cunoaște limite și pentru care orice normare este o constrângere.

Analizând situația în care ne-am pomenit, putem constata că societatea s-a eliberat, poate, prea brusc de atributele statului (printre ele, și cele pozitive ca: o anume planificare economică, existentă și în statele cele mai dezvoltate; protecția socială efectivă; școala gratuită; ocrotirea sănătății etc.), lăsând individul într-o grea cumpănă. Ieri, relația între individ și stat se materializa prin omnidependență, însă în perioada de tranziție, într-o societate care și-a pierdut organizarea de ieri și n-a ajuns încă la o minimă structură, individul se simte părăsit, traumatizat, negăsindu-și locul.

După o perioadă de egalitarism care persista în epoca totalitaristă, inegalitățile sociale se accentuează, prăpastia dintre bogați și săraci se adâncește ajungând la cifre alarmante. Odată cu alienarea populației din cauza imposibilității de a găsi soluții credibile, apare fenomenul de generalizare a crizei de autoritate, care se manifestă prin neîncredere în guvern, în parlament, în partidele politice, în instituțiile statului și în reprezentanții acestuia.

Întotdeauna pe scena construcției personalității modelele au jucat un rol pozitiv, însă actualmente se resimte absența lor. Pe de o parte, modelele de ieri au fost demonetizate, iar pe de altă parte, cele noi se confundă cu potentatul ilicit în afaceri sau cu utilizarea mijloacelor necinstite sau amorale în politică. Astfel se resimte absența unor valori comune pentru întreaga societate. Chiar dacă sistemul de referință în totalitarism se constituie prin dictat, chiar dacă ierarhia de valori era relativizantă sau, uneori, chiar aberantă - lipsa lor totală în prezent devine o permanentă sursă de nesiguranță, de neparticipare etc. În consecință, efortul de adaptare creează, în mod inevitabil, un nou sistem de valori extra-axiologice, bazat pe verbul a avea.

Situația în care libertatea individuală desprinsă de responsabilitatea colectivă, din intercondiționarea celor două concepte lipsite de presupusul autoreglaj a dus, pe de o parte, la sporirea inițiativei private, iar pe de alta, la intensificarea egoismului și recurgerea la mijloace amorale în obținerea profitului material sau politic.

În urma falimentului sistemului totalitarist oamenii au putut să se folosească de libertate, dar fiecare a utilizat-o în felul lui. Pentru unii, libertatea a reprezentat un eșec (spaimă în fața necunoscutului, a riscului), nu pentru puțini insecuritate (statul nu mai asigură nimic, din această cauză există șomaj, nesiguranța zilei de mâine etc.). Pentru alții, însă, libertatea a însemnat un succes. Avem în vedere pe cei care au perceput drepturile omului ca garanția

unei societăți democratice și la cei pentru care libertatea se confundă cu însăși șansa inițiativei, a prosperității [1, p. 302].

Într-adevăr situația în care ne-am pomenit este una paradoxală, s-au măcelărit fără milă pădurile, s-au defrișat până și fășiile de protecție, livezile, oferindu-și propriile pământuri pradă nisipurilor zburătoare. Are dreptate cel ce spune că cea mai gravă patologie a tranziției - e tranziția însăși. Această poluare a caracterelor, ca și poluarea în general, nu-și are rădăcini necunoscute. Ele nu sunt altceva decât manifestări concrete ale profunde crize spirituale care ne zguduie. Poluarea este un efect direct al anomiei ce este proprie relațiilor interumane din perioada de tranziție.

În ultimul timp oamenii li se spune mereu că costurile reformei sunt uriașe, la care am putea răspunde simplu: dar costurile umane sunt incalculabile. Într-o economie în tranziție, nu pot funcționa mecanismele de autoreglementare, care pot acționa doar într-o societate stabilizată, normală. Din această cauză nu există argumente pentru eschivarea statului de responsabilitățile sale. Suntem de acord cu faptul că nu mai există paternalism statal, dar, totodată, nu există încă autonomia și autoreglementarea unei piețe libere și în aceste condiții individul se simte abandonat. Astăzi putem spune cu certitudine că încă trăim la ora absenței unor alternative viabile, la ora deciziilor pripite, într-un timp descumpănit, în care mitocănia, vulgaritatea, agresivitatea, corupția, violența se mai simt ca la ele acasă.

Contradicția dintre individ și societate în aceste condiții se manifestă la noi și prin conflictul dintre generații care este dictat de acest caracter instabil al societății moldovenești, de insuficiența educației din familie și școală. Din această cauză s-a produs fenomenul întreruperii continuității în dezvoltarea socială, care poate fi explicat prin faptul că „generația părinților” a ajuns în situația când moștenirea materială și spirituală care, conform legilor continuității, trebuie să o transmită tinerii generații, practic lipsește, deoarece valorile sociale create în perioada totalitarismului nu pot fi însușite de către tineret din cauza că ele nu sunt utile nici pentru prezent, nici pentru viitor.

Acest conflict s-a soldat cu protestele de la Chișinău din 6-7 aprilie 2009, care au fost calificate, pe bună dreptate, ca o revoluție înfăptuită de tineri și a avut la bază mai mult decât revendicări politice, reprezentând un conflict între generații. La un pol s-a aflat tineretul care nu a vrut ca alți patru ani din viitorul lui să stea sub semnul comunismului, iar la alt pol s-a aflat generațiile mai vechi, acuzate că au votat cu gândul la trecut, deoarece se știe că pensionarii au fost și sunt votanții fideli și organizați ai comuniștilor. Tineretul a considerat că a fost lipsit de orice perspectivă fiind silit să plece la muncă în străinătate, fiind plasat astfel în afara actului politic. Prin urmare, în Republica Moldova s-a produs un conflict autentic între generații, care s-a soldat cu debarcarea comuniștilor de la

putere și astfel s-a produs schimbarea socială de la sistemul totalitarist neocomunist spre cel democratic.

Prin urmare, este cert faptul, că schimbările paradigmelor politice, sociale, economice presupun și modificarea semnificativă a modului în care societatea este organizată, a patternurilor comportamentale și culturale, incluzând normele și valorile. Din această cauză perioada de tranziție prin care trece Republica Moldova trebuie să fie circumscrisă temporal și presupune transformarea sistemului în contextul în care sunt specificate punctul de plecare și cel de destinație, când se cunoaște starea sistemului la începutul procesului și starea care ar trebui să caracterizeze sistemul la sfârșitul procesului de tranziție pentru a evita eșecurile și avatarurile tranziției. Numai astfel pot fi depășite tensiunile dintre individ și societate, dintre generațiile umane și poate fi constituită o societate democratică și prosperă.

Note :

1. Capcelea, V. *Filosofia socială. Introducere în istoria filozofiei sociale și în studiul problemelor ei fundamentale: man. pentru facultățile socio-umanistice*. Chișinău: Ed. ARC, 2009.
2. Chiribucă, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004.
3. Florian, M. *Recesivitatea ca structură a lumii*. Vol. I. București: Ed. Eminescu, 1983.
4. Triandis, H.C. *Abordări teoretice și metodologice al studiului colectivismului și individualismului*. In: Triandis, H.C. și alții. *Individualism and collectivism*. Boulder, CC:Westview, 1995.

TEORII ALE ADEVĂRULUI: PRAGMATISMUL

Svetlana Coandă,
dr. hab., conf. univ., USM

Problema centrală a gnoseologiei este esența adevărului. Esența și valoarea adevărului a prezentat interes pentru filosofi în toate timpurile. „Ești dator să spui adevărul, nu să vorbești mult”, menționa Democrit. „A enunța că ceea ce este nu este sau că ceea ce nu este este constituie o propoziție falsă; dimpotrivă, o enunțare adevărată este aceea prin care spui că este ceea ce este și că nu este ceea ce nu este”, menționa Aristotel în *Metafizică* [1]. De asemenea, lui Aristotel îi aparține afirmația: „Mi-e prieten Plato, dar mai prieten adevărul („Amicus Plato, sed magis amica veritas”). „Este mai bine ca, întemeiat pe adevăr, să învingi o iluzie, decât întemeiat pe o iluzie să te învingă adevărul”, avertiza Epictet. „Vorbirea adevărului este simplă („Veritas simplex oratio”), susținea Seneca. „Adevărul are o inimă liniștită”, remarca Shakespeare. „Nimic nu e mare